

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ МІСЬКОГО
ГОСПОДАРСТВА**

ЛЕОНОВ ЯРОСЛАВ ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 658.15:338.

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ІННОВАЦІЙНОГО
РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ВОДОПОСТАЧАННЯ**

Спеціальність 08.00.04. – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Харків – 2008

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківській національній академії міського господарства

Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник

- доктор економічних наук, професор
Бубенко Павло Трохимович, Північно-Східний науковий центр НАН і МОН України (м. Харків), директор

Офіційні опоненти:

- доктор економічних наук, професор
Лепейко Тетяна Іванівна, Харківський національний економічний університет, завідувач кафедри менеджменту та бізнесу
- кандидат економічних наук
Кравцова Любов Вікторівна, Донецький університет економіки і права, доцент кафедри економіки підприємства

Захист відбудеться «21» листопада 2008 р. о 13 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.089.01 Харківської національної академії міського господарства за адресою: 61002, Україна, м. Харків, вул. Революції 12, зал засідань Вченої ради академії (музей).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Харківської національної академії міського господарства за адресою: 61002, Україна, м. Харків, вул. Революції, 12.

Автореферат розісланий «20» жовтня 2008 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Т.В.Момот

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Актуальність теми. Сучасний стан соціально-економічного розвитку України має складний і суперечливий характер. Незважаючи на позитивну динаміку основних макроекономічних показників останніх років, подальший її розвиток проходить у гострій взаємодії консервативних і інноваційних тенденцій. Така ситуація стосується практично всіх без винятку галузей національної економіки, але пріоритетного, як такого, що безпосередньо стосується всіх громадян, відродження і розвитку заслуговує комунальна галузь.

Відповідно до класифікатора галузей народного господарства підприємства водопостачання віднесені до групи промислових підприємств, вони виробляють готову продукцію – питну воду, мають індустріально розвинутий технологічний комплекс, безперервний технологічний процес і за своєю виробничою природою близькі до об'єктів хімічної промисловості. Підприємства питного водопостачання досить рівномірно розташовані по території країни, але як системнорозвинуті промислові комплекси вони представлені у великих містах, де стратегічні інтереси держави й регіональна політика самоврядування створюють найбільш сприятливі умови для наукових пошуків, інноваційних розробок та розвитку економіки знань в цій галузі.

Важливим фактом є і те, що базові положення економічної науки, які широко апробовані в машинобудуванні, енергетиці та інших галузях, не можуть бути перенесені на об'єкти водопровідно-каналізаційного господарства (ВКГ) без суттєвих коригувань, оскільки сфера ВКГ потребує своєї особливої методології і свого інструментарію вирішення актуальних завдань. Це стосується економічного аналізу й фінансового менеджменту, регіональної цінової політики, розробки інвестиційно-інноваційних моделей розвитку, поєднання економічних і організаційних механізмів. Отже запровадження у галузі досягнень економіки знань, сучасних механізмів управління і інвестиційних процесів вкрай бажане й невідкладне.

Узагальнення досягнень сучасної економіки й теоретико-методологічних основ інноваційного підходу до вирішення стратегічних економічних проблем розвитку галузевих структур і регіонів містять роботи вітчизняних і зарубіжних вчених І.Бланка, В.Геєця, Н.Кондратьєва, Д.Кейнса, Ф.Котлера, А.Маршалла, Ф.Модельяні, М.Портера, Дж.Робінсона, М.Туган-Барановського, Дж.Р.Хікса, Е.Чемберліна, У.Шарпа, Й.Шумпетера та ін.

Значний вклад у вирішення регіональної проблематики інноваційного розвитку внесли провідні вчені м. Харкова В.Бабіч, П.Бубенко, М.Кізім, Г.Ковалевський, Т.Лепейко, В. Онищенко, В.Семіноженко, В.Торкатюк, Л.Шутенко та ін.

Безпосередньо організаційно-економічним механізмам підприємств водопостачання присвячені роботи І.Абрамовича, А.Ачкасова, Л.Кравцової, І.Корінька, А.Крушевського, Т. Момот, Г.Онищука, М.Руля, В.Петросова, Р.Тяна, Т.Юр'євої та ін. Їх проблематика – ефективність ВКГ, тарифна політика, науково-технічні програми й економічна стратегія. Ці наукові здобутки є базою і орієнтирами подальшого наукового пошуку шляхів удосконалення організаційно-економічної складової на об'єктах водопостачання.

Узагальнення розробок вітчизняних і зарубіжних науковців із вказаної проблематики дало змогу зробити висновок про те, що в діяльності підприємств водопостачання ще не набули належного вирішення питання методологічного забезпечення цінової політики, фінансового менеджменту, інноваційного підприємництва та впровадження комплексних організаційно-економічних проектів.

Отже наукова актуальність проблем покращення економічного стану, формування тарифів і забезпечення інноваційного розвитку підприємств водопостачання в період реформ і пошуку стратегічних шляхів розвитку визначили вибір теми дисертаційного дослідження. Ключові моменти наукового пошуку сконцентровані на ролі системи водопостачання в регіональному просторі, зв'язку якості питної води з якістю життя населення, пошуку резервів і економічних чинників стійкого розвитку системи «регіон – підприємства питного водопостачання».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження має безпосередній зв'язок із загальнодержавними програмами «Питна вода України на період до 2020 року» і «Програма проведення житлово-комунальної реформи», що спрямовані на посилення ефективності функціонування житлово-комунального господарства, його довгострокового інноваційного розвитку і більш повного задоволення потреб населення в житлово-комунальних послугах.

Протягом 2005-2007 років на замовлення Головного управління економіки Харківської обласної державної адміністрації Північно-Східним науковим центром НАН і МОН України були виконані науково-дослідні роботи за договором №1446/11 від 06.06.2005 р. «Програма науково-технічного і інноваційного розвитку регіону на період до 2015 року ». У рамках виконання цієї Програми дисертантом були розроблені й впроваджені наукові рекомендації і розрахункові моделі впливу ринкової конкуренції на цінову політику підприємств водопостачання.

Дисертаційну роботу виконували відповідно до планів наукових досліджень Харківської національної академії міського господарства. Тематична спрямованість наукових розробок пов'язана з вирішенням проблем

розбудови організаційно-економічного механізму управління на підприємствах житлово-комунального господарства за темою «Розробка наукового обґрунтування про формування тарифу на послуги водовідведення», згідно з договором №2110/06 від 1.09.2006 р., а також з дослідженнями кафедри міської і регіональної економіки академії.

Мета й завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є теоретичне обґрунтування процесів адаптації підприємств водопостачання до ринкових умов і формування сучасного організаційно-економічного механізму їх інноваційного розвитку.

Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання:

- уточнити економічну сутність підприємств водопостачання як специфічного об'єкта промислового типу;
- дослідити основні чинники функціонування організаційно-економічного механізму інноваційного розвитку підприємств водопостачання;
- оцінити ресурсний та інноваційний потенціал підприємств водопостачання;
- дослідити особливості діяльності підприємств водопостачання в ринкових умовах;
- провести маркетингове дослідження ринку водопостачання і формування регіонального конкурентного середовища;
- обґрунтувати пропозиції щодо удосконалення системи управління дебіторською заборгованістю підприємств водопостачання;
- виділити й обґрунтувати основні фактори досягнення рівноваги інтересів учасників ринкових відносин у завданнях удосконалення цінового механізму.

Об'єкт дослідження – фінансово-економічна та інноваційна діяльність підприємств водопостачання, їх ресурсний потенціал в умовах становлення конкурентного середовища.

Предмет дослідження – науково-методичні засади, принципи й методи вдосконалення організаційно-економічного механізму інноваційного розвитку підприємств водопостачання.

Методи дослідження. У дисертаційній роботі використані загальні й спеціальні методи наукового дослідження: діалектичні методи пізнання та основи еволюційної теорії (при формуванні концепції трансформації комунальних підприємств у ринкових умовах), системного аналізу, порівняння і синтезу (при визначенні основних категорій в економічному механізмі стійкого розвитку підприємств водопостачання), класифікації і ранжування (при розробці комплексу інноваційних характеристик об'єкта, що досліджується), графічний, індексний і логістичний методи (при дослідженні

взаємозв'язків у системі «підприємства водопостачання – регіональна стратегія – організаційно-економічний механізм – інноваційний розвиток»). Частина результатів одержана з використанням маркетингових досліджень для розв'язання проблеми «попит – прогнозування» на ринку питної води. Використані також методи кореляційно-регресійного аналізу для угруповання споживачів, прогнозування попиту, розробки моделей управління витратами, фінансово-аналітичні методи для удосконалення механізму управління боргами.

Інформаційна база дослідження. Матеріалами для дослідження послужили статистичні дані Державного комітету статистики України, Харківського обласного управління статистики; Міністерства житлово-комунального господарства України; бухгалтерська й статистична звітність підприємств водопостачання Харківського регіону за 2002-2006 рр., законодавчі і нормативні акти з економічної та регуляторної політики, регіональні програми розвитку, новітні науково-прикладні розробки управлінських технологій, експертні оцінки, отримані у процесі соціологічних опитувань, монографічні видання, аналітичні доповіді щодо водно-екологічного ресурсного потенціалу України.

Наукова новизна одержаних результатів. Основні наукові результати дослідження, що мають новизну:

Удосконалено:

- організаційно-економічний механізм інноваційного розвитку підприємств водопостачання, в якому, на відміну від існуючих підходів, враховано платоспроможний попит на «кошик послуг» системи водопостачання, коригуючий фактор потреб споживачів, об'єми подачі води з урахуванням фактичного фінансово-економічного стану виробничої системи та її інноваційного потенціалу, природно-ресурсний потенціал водозабезпечення регіону, що дозволяє посилити ринкову складову в діяльності підприємств водопостачання;

- методи реалізації цінової політики підприємств водопостачання шляхом використання балансу інтересів виробника, регіональної влади, населення і конкурентів. На відміну від наявних підходів у цій сфері, авторська версія враховує некомерційну характеристику підприємства водопостачання з централізованих джерел і більш розширений спектр регуляторних актів місцевої влади (у сферах субсидій, дотацій, розподілу бюджету, реструктуризаційного процесу);

- підходи до визначення специфічних галузевих, регіональних та інноваційних характеристик водогосподарської системи, в тому числі: орієнтири розвитку конкурентного середовища в регіоні (привозна, бутильована питна вода), ступінь комерційного впливу конкурентів на процеси

ціноутворення в системі централізованого водопостачання, завдання маркетингу, значущість інноваційних проектів (ГІС-технологій, проекти санації трубопроводів, нових технологій підвищення якості питної води).

Дістали подальший розвиток:

- існуючий механізм формування цінової політики й методи розробки інноваційної стратегії підприємств водопостачання за рахунок визначення результатів їх фінансово-економічного стану і застосування нових розрахункових схем енергоаудиту, енергозбереження і енергоефективності;

- система управління фінансово-економічним станом підприємств водопостачання за рахунок включення у їх фінансово-економічний моніторинг цільового банку даних, показників енергоефективності, технологій управління дебіторською заборгованістю;

- наукові методи обґрунтування економічного змісту процесу ціноутворення за рахунок виділення нової складової функції ціни - балансово-індикативної функції, яка в сучасних системах управління і врахування інтересів споживачів виконує роль індикатора активності й ефективності основних учасників регіонального розвитку.

Практичне значення одержаних результатів. Отримані в дисертаційному дослідженні наукові результати знайшли практичне відображення в діяльності підприємств водопостачання де використовуються при регулюванні механізму формування цін і фінансових ресурсів, що забезпечує підвищення ефективності управління інвестиційною, фінансовою діяльністю підприємств, зміцнює їх економічну стійкість.

Пропозиції щодо поєднання економічного блоку розробок з організаційним механізмом їх впровадження доведені до рівня конкретних рекомендацій (розрахункові алгоритми технології управління заборгованістю і ціновою політикою, моделі забезпечення рівноваги факторів впливу на ринкову ситуацію). Результати дослідження впроваджено на комунальному «Виробничо-технологічному підприємстві «Вода», м. Харків (акт впровадження №16/23-2 від 03.06.2008), Головному управлінні економіки Харківської обласної державної адміністрації (акт №04-15/213-1 від 04.02.2008р.). Теоретичні й методичні положення дисертаційного дослідження використовуються у навчальному процесі в Харківському соціально-економічному інституті (акт впровадження № 163 від 23.06.2008).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаним науковим дослідженням, в якому викладено нові авторські науково-методологічні положення і практичні розробки. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використано лише ті положення та ідеї, які одержані автором особисто. Особистий внесок у працях, опублікованих у співавторстві, наведений в списку публікацій.

Апробація результатів дисертації. Основні результати дисертації обговорювалися і отримали схвальну оцінку на міжнародному конгресі «Екологія, технологія, економіка водопостачання і каналізації '97» (м. Ялта, 1997р.), «Екологія, технологія, економіка водопостачання і каналізації '99» (м. Ялта, 1999р.), міжнародних науково-практичних конференціях «ВОДА'99» (м. Одеса, 1999р.), «Динамика Исследования-2008» (м. Софія, 2008) на конференціях і семінарах у м. Харкові, на міжнародних конференціях «Развитие государства в современных условиях: взгляд молодежи» (м. Москва, 2002 р.), «Идеология и практика социального партнерства: опыт и перспективы развития» (м. Гомель, 2006р.), «Идеология и практика социального партнерства: опыт и перспективы развития» (м. Гомель, 2008р.).

Публікації. Основний зміст роботи висвітлений у 18 публікаціях, з них: 1 монографія (у співавторстві), 10 статей у спеціалізованих фахових виданнях України, 7 робіт представлені на міжнародних конференціях і семінарах.

Структура і обсяг дисертації. Структура дисертації обумовлена логікою дослідження і складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Робота викладена на 224 сторінках машинописного тексту і містить 42 рисунки на 40 сторінках, 21 таблицю на 21 сторінці, 11 додатків на 49 сторінках, список використаних джерел становить 154 найменувань на 12 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовується вибір і актуальність теми дисертації, з'ясовується зв'язок дисертаційного дослідження з науковими програмами, розкривається його мета, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження. Визначена наукова новизна отриманих результатів, їх практичне використання і особистий внесок здобувача, наведені відомості про апробацію результатів дисертації, публікації, структуру й обсяг роботи.

У першому розділі - «Розвиток системи водопостачання як складової частини регіону» - розглянуто теоретичні основи й базові принципи системи регіонального управління, згідно з якими водні ресурси і водопостачання є ключовими складовими формування дієздатної економіки регіону. Обґрунтована пріоритетна роль фактора зростання якості життя населення та його потреб як рушійних сил інноваційного шляху розвитку. Ці складові й сам процес інноваційного розвитку виступають також як головні фактори забезпечення стійкого розвитку і конкурентноздатності регіонів.

Виходячи з необхідності забезпечення населення якісною питною водою, розроблено концептуальну модель організаційно-економічного механізму участі підприємств системи водопостачання у стратегічному розвитку окремого регіону. Виходячи з розробленої моделі організаційно-економічного механізму участі підприємства водопостачання у стратегічному розвитку регіону, виділено

головну мету регіонального розвитку – забезпечення зростання добробуту населення. Категорія добробуту містить у собі економічну, соціальну, екологічну і моральну складові. Регулюючу функцію в механізмі впливу різних чинників на рівень життя виконує ціна. Доведено, що на сьогоднішній день слід вважати недоцільною концепцію єдиних цін для всіх груп споживачів: підтримується концепція диференційованих і гнучких цін, уточнюються функції цін, робиться акцент на комплексні технології управління (витратами, ціноутворенням, заборгованістю, інвестиціями).

Дослідження стану підприємств водопостачання дозволило виявити тут певні тенденції. По-перше, в цієї галузі є низькою інноваційна активність підприємств. По-друге, виявилось досить складним завдання пошуку шляхів інноваційного розвитку. По-третє, низькі темпи оновлення устаткування та технологій пов'язані з дотаційним характером галузі й низькою інвестиційною привабливістю. По четверте, це недостатність цільового державного впливу на процес інноваційного розвитку підприємств водопостачання. Всі ці негативи пов'язані з нерозвиненістю організаційно-економічного механізму діяльності й розвитку. Дослідженням обґрунтовано, що організаційно-економічний механізм підприємства має функціонувати в тісній взаємодії з ринковими і регулюючими механізмами. Складність і багатогранність такої взаємодії дозволяє говорити про систему наукових заходів формування організаційно-економічного механізму інноваційного розвитку підприємств водопостачання, а також про трансформацію організаційно-економічного механізму на базі стратегічних рішень регіонального й галузевого характеру. Запропоновано концептуальну схему функціонування організаційно-економічного механізму інноваційного розвитку підприємств водопостачання подана на рис. 1.

Алгоритм функціонування організаційно-економічного механізму інноваційного розвитку (ОЕМІР) передбачає використання специфічних принципів, а також визначення інструментів і розробку структури організаційно-економічного механізму інноваційного розвитку.

Власне організаційно-економічний механізм інноваційного розвитку підприємств водопостачання розглядається як цілісна система управлінських і економічних елементів, що функціонують і розвиваються у просторі й часі, забезпечуючи ефективне оновлення технологічного процесу виробництва якісної питної води і задоволення потреб споживачів. З іншого боку, дослідженням обґрунтовано, що організаційно-економічний механізм є структурною (організація) та інституціональною (економіка) базою управлінської діяльності.

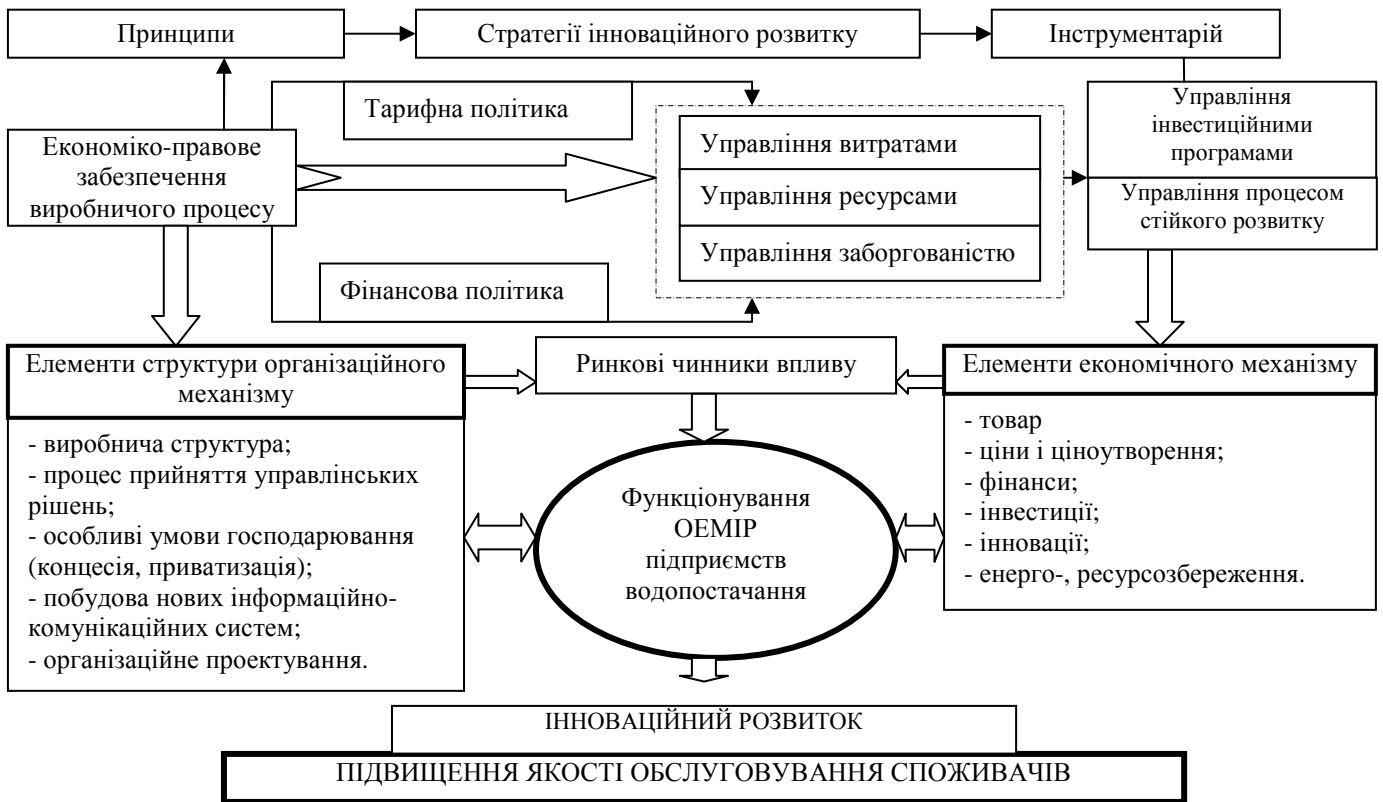

Рис 1. Схема функціонування організаційно-економічного механізму інноваційного розвитку підприємств водопостачання.

На підставі проведеного аналізу водоресурсного потенціалу регіону й фінансового стану підприємств водопостачання з централізованих джерел, гостроти й специфіки впливу питної води на здоров'я людини і в цілому на якість життя населення розроблені науково-практичні рекомендації щодо головних напрямків покращення ситуації в цій сфері, а саме:

- удосконалення методів розрахунку цін і формування гнучкої цінової політики;
- впровадження сучасного маркетингу на підприємствах водопостачання;
- удосконалення організаційно-економічного механізму управління підприємствами водопостачання;
- включення стратегії підприємств водопостачання у програму комплексного розвитку регіону і в моніторингову частину регіональної інноваційної системи.

У другому розділі – «Дослідження економічних факторів формування попиту та пропозиції питної води» встановлено, що трансформаційний процес і зміна економічних умов господарювання, по-перше, докорінно поновили стратегічні функції розвитку власне підприємства, по-друге, створили умови прискореного зростання конкурентних (альтернативних) джерел водопостачання. Цим обумовлена потреба розгляду трьох актуальних наукових питань – виявлення і оцінки інноваційних характеристик підприємств водопостачання, маркетингових досліджень, аналізу факторів фінансової

стійкості підприємства в умовах дефіциту обігових коштів і практичної відсутності державної підтримки.

В арсеналі існуючих стратегій розвитку проаналізовані основні з них – стратегія наступу, очікування рівноваги, формування заходів захисту. Для підприємств водопостачання в якості версії розвитку стратегії наступу обґрунтована цільова адаптивно-інноваційна (комбінаторна) модель, в структурі якої задіяні такі управлінські модулі: управління витратами з розробкою програми ресурсозбереження, цінова політика з балансовим впливом ринкових чинників, механізм фінансової стійкості з блоком управління заборгованістю і кредитною політикою. Виходячи з цієї концептуальної моделі, побудована система інноваційних характеристик підприємств водопостачання і функціональна схема управління стійким розвитком, в якій виділені програми управління розвитком, інвестиціями, витратами й заборгованістю. Особливістю функціональної схеми управління є також включення блоків маркетингу і банку даних в єдиний організаційний механізм регіонального моніторингу.

Встановлено, що в собівартості продукції підприємств водопостачання енерговитрати складають 40-60%. Доведено, що значні резерви для виходу з цієї економічно не рівноважної ситуації містяться саме у сфері енергозбереження. Проведений аналіз структури енергоспоживання й розшивка «вузьких місць» енергосистеми дозволяють прогнозувати, що при виконанні програми енергозбереження підприємство може суттєво поліпшити свої техніко-економічні показники, зокрема знизити собівартість продукції до 10%. Програму енергозбереження рекомендовано включити в загальну стратегію інноваційного розвитку з її ув'язкою в блоках: прибуток, собівартість і управління витратами, енергомоніторинг, енергоменеджмент.

Серед зовнішніх умов пріоритетну увагу приділено аналізу стану конкурентного середовища. Процес розвитку підприємств альтернативного водозабезпечення (бутильована, привозна, вода з природних джерел) досліджувався, передусім, з урахуванням попиту на ринку питної води. За результатами маркетингового дослідження отримані такі висновки: населення використовує альтернативні джерела водозабезпечення в значних об'ємах (конкурентного рівня), якість води з джерел централізованого водопостачання більшість опитаних вважає незадовільною (рис. 2). Респонденти очікують зростання ціни, але не більш ніж на 5-7%. Другий важливий висновок – населення спроможне і готове сплачувати за питну воду із міськводопроводу за збільшеними цінам за умови значного покращення якості питної води та якості водопостачання і обслуговування споживачів.

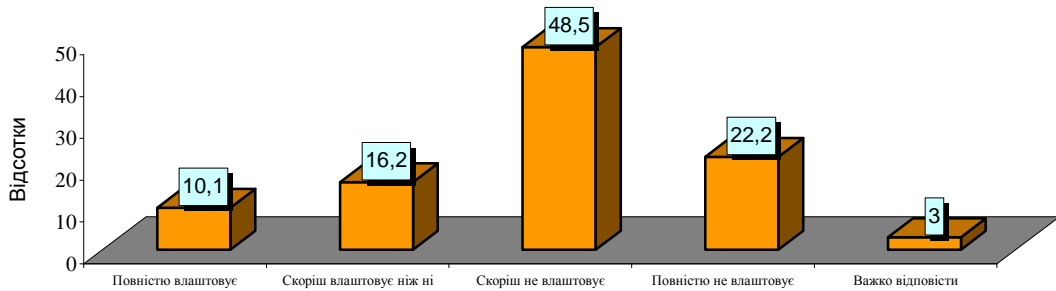

Рис. 2. Задоволеність споживачів якістю питної води з джерел централізованого водопостачання.

У ціновій і фінансовій стратегії підприємств водопостачання ще в минулі роки сформувався механізм управління заборгованістю, який практично не змінився до сьогодні. З метою його удосконалення автором досліджена структура і динаміка існуючої заборгованості. Встановлено, що населення спроможне знизити боргове навантаження на підприємства водопостачання і це завдання на практиці реалізується. При цьому споживачі вважають, що підприємство повинно розробити систему знижок і стимулів для активації погашення боргів. Прогнозоване зростання цін вважається закономірним. Результати проведеного дослідження наведені в табл. 1.

Таблиця 1

Результати дослідження ситуації на ринку водоспоживання у м. Харкові

Досліджувані завдання	Отримані результати	Вплив результатів
1. Оцінка якості питної води	55,6% висловлюють незадовільну оцінку щодо якості; 26% використовують фільтри; 50% використовують питну воду з інших джерел (бутильована, привозна та ін.); 40% мають сумніви щодо якості питної води.	На збільшення питомої ваги води з альтернативних джерел. На впровадження нових технологій водоочищення. На створення розгорнутої системи контролю якості.
2. Оцінка споживачами цінової політики	70% оцінили потреби на сім'ю 8-12 л/доба; 30% встановили лічильники; 85% мають намір встановити (вигідно); 85% ціни на бутильовану воду не задовольняють - завищенні); 50% не визначились у цінової стратегії (чи буде зростання).	На зміну цінової політики з урахуванням конкуренції; На механізм урегулювання витрат.
3. Платоспроможність	28% мають заборгованість за воду; 47,5% готові погодитися на зростання цін при умові зростання якості води.	На покращення фінансового стану підприємства у зв'язку з тенденцією ліквідації заборгованості.

Результати дослідження підтверджують, що нові умови економічного життя роблять населення більш поінформованим і активним, здатним посилити орієнтацію підприємств водопостачання на економічне й раціональне ресурсоспоживання.

У цілому можна зробити висновок, що на ринку водопостачання формується балансовий механізм економічних взаємовідносин «споживач-постачальники». На цей механізм (тарифи, субсидії, кошти на покращення якості питної води) впливають два контрагенти: саме населення і конкуренти міськводопроводу (альтернативні водопостачальники).

Дослідження дають підстави прогнозувати, що конкурентне середовище й обізнаність населення щодо умов виробництва води і водопостачання є тими чинниками, врахування яких має бути закладено в тарифну політику і в політику місцевого самоврядування, з орієнтацією на новий механізм стабілізації відносин між економічними агентами.

Цей новий стабілізаційний механізм має загальмувати зростання цін або, принаймні, ввести цей процес у стабільне правове поле, обмежене загальними тенденціями індексу інфляції і темпів зростання платоспроможності. Підсумковий результат аналізу і експортних оцінок в дисертаційному дослідженні використано при моделюванні розрахунково-балансового підходу до ціноутворення на питну воду.

Враховуючи важливість ринкового впливу на формування цін, у побудовано регресійні моделі прогнозування попиту від рівня споживчих цін на питну воду. Згідно з отриманими результатами найбільш стійкими щодо зміни амплітуди цін є обсяги споживання води з міськводопроводу, привозна вода на другому місці за фактором стійкості, бутильована вода найбільш чутлива до змін цін. Отже основним конкурентом міськводопроводу може стати привозна вода, або аналогічна їй із систем локальної очистки.

У третьому розділі – «Методичне забезпечення організаційно-економічного механізму інноваційного розвитку підприємств водопостачання» розглянуто проблеми забезпечення організаційно-економічного механізму інноваційного розвитку підприємств водопостачання й запропоновано шляхи їх наукового розв'язання за рахунок впровадження адекватних управлінських технологій. У галузевому класифікаторі водопровідно-каналізаційні підприємства віднесені до промислової групи галузей виробництва, їх економіка і нормативна база відповідає статусу промислових об'єктів щодо формування прибутку, стягнення податків, регулювання рентабельності, цінової та фінансової політики в цілому. Але дослідженням доведено, що комерційні можливості підприємств водопостачання вкрай обмежені правом місцевої влади погоджувати тарифи, впливом чинника платоспроможності й соціального стану споживачів,

зовнішнім контролем витрат. Цільова спрямованість діяльності підприємств водопостачання не має своїм головним критерієм максимізацію прибутків. Виходячи з цього стверджується, що орієнтація водогосподарських систем на інноваційний шлях розвитку потребує перегляду їх статусу як некомерційних структур, які не в повній мірі можуть використовувати економічні переваги ринкових умов, що враховано при розробці основних напрямів стратегії їх розвитку.

Підприємства водопостачання в містах (в більшості міст України це ВКГ) виконують суто регіональне завдання, обслуговують чітко окреслену територію і мають єдину цілісну організаційно-технологічну структуру. Їх функціонування і розвиток все більше стає їх прямою функцією. Тому і тактичні, і стратегічні завдання в нових умовах підприємства вирішують самостійно. На даний час на підприємствах напрацьовані два взаємопов'язаних методи управління своїм економічним станом і забезпеченням саморозвитку: балансовий механізм і метод стратегічного проектування. Поєднує ці методи організаційно-економічний механізм інноваційного розвитку (рис. 3).

Рис. 3 - Структурна модель забезпечення організаційно-економічного механізму інноваційного розвитку підприємств водопостачання

Досліджуючи існуючі методи й підходи до ціноутворення на питну воду, зроблено висновок, що для здійснення заходів покращення фінансового стану і забезпечення інноваційного розвитку водогосподарчих об'єктів економічний механізм і система ціноутворення мають бути реформовані з обов'язковим урахуванням особливостей організаційно-економічного механізму інноваційного розвитку підприємств водопостачання.

Виходячи з вищезазначеного, у процесі формування механізму ціноутворення повинне бути враховане наступне рівноважне (балансове) співвідношення

$$Q_S \cdot \Psi = Q_D \cdot s, \quad (1)$$

де: Q_S – платоспроможний попит на «кошик послуг» підприємства водопостачання;

Q_D – пропозиція підприємств водопостачання;

s – ресурсний потенціал системи водопостачання регіону.

Ψ – пси-фактор.

У модель введено окремий параметр - Ψ -фактор, що порушує стан рівноваги великої кількості маркетингових і економічних показників процесу «виробництво-споживання», основними з яких є платоспроможний попит, ресурсний потенціал системи водопостачання регіону, якість питної води, здоров'я населення та ін. Він побудований на інтегральному механізмі взаємодій економічних і соціальних оцінок споживача, групи людей, суспільства.

Розроблена модель дозволяє при формуванні базового рівня ціни враховувати потреби споживача, забезпечує більш повне охоплення факторів, що впливають на ціну, спрощує процес взаємодії і регулювання між підприємствами і органами регіонального управління. Підприємство може змінювати рівень і структуру цін за заданою моделлю, а регулятор повинен брати участь у процедурах перегляду цін й детального розгляду інвестиційної програми. Модель побудована на використанні механізму стимулювання ефективності виробництва і економії споживання кінцевого продукту. Виробникам гарантується право збереження і розподілу на свої потреби приросту доходів від підвищення ефективності їх діяльності в період між переглядом розрахункових нормативів відповідно до організаційної технології внесення змін в економічну політику підприємства.

У запропонованому механізмі економічного регулювання тарифів у першу чергу враховано можливі наслідки процесів ресурсо-, енергозбереження як головного резерву підвищення потенціалу підприємства. У формалізованому вигляді модель обґрунтування ціни подано наступним чином:

$$Ц_{ij} = C_i \cdot J_c \cdot J_{ін} \cdot J_{як} + \Pi_i, \quad (2)$$

де: $Ц_{ij}$ – ціна на i -й вид «кошик послуг» для j -го сегменту ринку;

C_i – собівартість виробництва i -го виду послуг у базисному періоді (в момент встановлення ціни);

J_c – середній індекс зростання собівартості виробництва «кошику послуг»;

$J_{ин}$ – індекс інфляції;

$J_{як}$ – індекс підвищення собівартості відповідно до витрат, що спрямовані на підвищення якості i -го виду послуг;

Π_i – прибуток у розрахунку на одиницю «товару з кошика послуг» i -го виду.

З метою врахування принципу рівних умов (рівноваги економічних інтересів) виробника і споживача на ринку, індекс росту собівартості виробництва «кошика послуг» (ΔJ_c) передбачає, що всі зміни повинні бути компенсовані системою заходів з ресурсо- і енергозбереження (ΔJ_z), ефективного використання трудових (ΔJ_T) виробничих (ΔJ_B) та фінансових ресурсів (ΔJ_ϕ). Враховується також реалізація екологічних програм (ΔJ_e). У цілому збільшення ΔJ_c відбувається, якщо виконуються наступні умови:

$$\Delta J_c > \Delta J_z + \Delta J_T + \Delta J_B + \Delta J_\phi + \Delta J_e \quad (3)$$

Розроблена модель обґрунтування рівня цін має свої позитиви. По-перше, враховано найбільш важливий для споживача параметр – базовий рівень цін і досягнута прозорість технології розрахунків ціни і, як наслідок, простота відстеження. По-друге, вона забезпечує більш повне врахування факторів, що впливають на ціну. По-третє, спрощується процес ціноутворення для підприємств і регулюючих органів. Підприємство може змінювати рівень і структуру цін за заданою моделлю, а регуляторні органи (державні адміністрації) можуть не брати оперативної участі у виснажливих процедурах перегляду цін. По-четверте, модель спрямована на забезпечення стимулювання ефективності. Виробникам гарантується право збереження і розподілу на свої потреби вигод (доходів) від підвищення ефективності в період між переглядом рівня цін.

Дисертаційне дослідження виконано на об'єктах галузі, яка в плановій економіці регулювалася і розвивалася на дотаційних принципах, з жорсткою підпорядкованістю апарату місцевого управління. З початком реформ правова і економічна ситуація суттєво змінилась, загострилися приховані протиріччя, стабільні дотаційні механізми відійшли у минуле. Ці протиріччя знайшли вирішення у дослідженні, результати якого сконцентровані в систему оновлених елементів економічного моделювання і організаційно-економічного механізму інноваційного розвитку підприємств водопостачання.

ВИСНОВКИ

У дисертації вирішено науково-практичне завдання стосовно узагальнення та розвитку науково-теоретичних положень, обґрунтування і розробки методичних підходів щодо організаційно-економічного механізму інноваційного розвитку підприємств водопостачання, що дозволяє своєчасно реагувати на зміни ринкового середовища.

1. Проведений аналіз стану підприємств системи централізованого водопостачання дозволив уточнити економічну сутність цих підприємств, а саме виявити, що ця система являє собою територіально-розгалужений промисловий комплекс, який справляє великий вплив на регіон в цілому, в тому числі на економіку, екологію і рівень життя населення. З розвитком ринкових відносин значно розширились взаємозв'язки й загострились протиріччя в системі «регіон – підприємства водопостачання». У структурі цих протиріч на регіональному рівні виділено основні інноваційні чинники організаційно-економічного механізму функціонування підприємств водопостачання, підходи до оптимізації і регулювання цін, умови взаємодії регіональних органів влади, підприємств водопостачання і населення. Обґрунтовано доцільність розробки програм забезпечення інноваційного розвитку підприємств водопостачання, націлених на їх енергетичну, фінансову й управлінську підсистеми.

2. Досліджено основні чинники функціонування організаційно-економічного механізму інноваційного розвитку на основі врахування балансу інтересів у системі «споживач-підприємство-регіон», принципів реформування, організаційно-економічного забезпечення управлінської діяльності в умовах реформ та інноваційних чинників розвитку, що є необхідним для підвищення якості обслуговування споживачів.

3. На основі статистичної інформації, національних програм розвитку системи водозабезпечення регіонів України, комплексних стратегій і економічних прогнозів досліджено водоресурсний потенціал України і Харківського регіону, економічний стан водогосподарської системи м. Харкова. Отримані результати свідчать про незадовільний стан виробничої системи водогосподарського комплексу (високий рівень зносу основних фондів, наявність боргів, значні втрати енергоресурсів), та нерозвиненість механізмів їх подальшого функціонування. Для його покращення у дослідженні обґрунтовані напрямки наукового забезпечення інноваційних змін в технології та організаційно-економічному механізмі системи водопостачання, маючи за мету її активну участь у стратегічному розвитку регіону.

4. Доведено, що в організаційно-економічному механізмі інноваційного розвитку підприємств водопостачання доцільно враховувати принципову можливість переведення господарських систем централізованого водопостачання України на нову нормативно-правову базу в якій ці об'єкти

будуть віднесені до некомерційної сфери. У дослідженні здійснено порівняння комерційних і некомерційних підприємств за такими ознаками: цінова політика, антимонопольне регулювання, фінансовий менеджмент, соціальна цінність питної води з її впливом на стан здоров'я. Об'єктивна обмеженість використання цими підприємствами стимулюючих переваг ринку потребує перегляду базової моделі забезпечення їх фінансової стійкості й умов сталого розвитку. З цією метою в дисертації розроблені структурно-технологічні моделі управління витратами на виробництво, зменшення боргового навантаження на фінансову систему і впровадження схем інформаційного забезпечення взаємодії підприємства з регіоном.

5. Проведене маркетингове дослідження реакції споживачів на коливання цін питної води. Показано, що населення – основний споживач питної води - досить еластично реагує на можливість зростання цін на воду з джерел централізованого водопостачання в умовах збільшення конкурентного впливу бутильованої і привозної води. Враховуючи фактор зростання конкуренції, запропоновано у моделі ціноутворення поєднати «витратний підхід» і споживчі вимоги. Розроблена модель дозволяє при формуванні базового рівня ціни враховувати потреби й вимоги споживача, забезпечує більш повне охоплення факторів, що впливають на ціну, спрощує процес регулювання відносин «підприємство – споживач – регіональні органи».

6. Виходячи з того, що дебіторська заборгованість підприємств водопостачання безпосередньо пов'язана з фінансовим управлінням на підприємстві, розроблено структурну модель забезпечення організаційно-економічного механізму інноваційного розвитку підприємств водопостачання в умовах нестабільного зовнішнього середовища. Модель включає технологію використання фінансово-економічного моніторингу в діяльності підприємств водопостачання, за якою інформаційна база формується з різних джерел, а саме: з даних статистики, бухгалтерського обліку, управлінського обліку, бюджетування і оперативної інформації. Реалізація цієї технології відбувається через блок діагностики і прогнозування зовнішнього середовища, цільові програми і проекти, блок прийняття рішень і контролю їх виконання.

7. Обґрунтовано основні фактори досягнення рівноваги інтересів учасників ринкових відносин у завданнях удосконалення цінового механізму. Суть його полягає в тому, що в основі лежить балансове рівняння, яке, з одного боку, поєднує платоспроможний попит, а з іншого - пропозиція обсягу виробництва. Розроблена модель дозволяє при формуванні базового рівня ціни враховувати потреби споживача, забезпечує більш повне охоплення факторів, що впливають на ціну, спрощує процес взаємодії між підприємствами і органами регіонального управління. Підприємство може змінювати рівень і структуру цін за запропонованою моделлю, а органи регіонального управління

брати участь у процедурах перегляду цін й детального розгляду інвестиційної програми.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ

Монографія

1. Б.А.Котеленец. Экономическая устойчивость предприятий ВКХ / Б.А.Котеленец, Я.В.Леонов, С.М.Полянский. – Харків: «Основа», 2001.-185 с. *(Особистий внесок автора: розробка системного підходу до формування організаційно-економічного механізму ВКГ у процесі розвитку ринку).*

У фахових наукових виданнях

2. Леонов Я.В. Регіональна політика та інноваційний розвиток комунального господарства / Я.В.Леонов; Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут».Збірник наукових праць «Розвиток обліку та аудиту як основи інформаційно-аналітичної системи підприємства». – Харків: НТУ «ХП»,–2005. №58, Т3, - с.101-104.

3. Леонов Я.В. Эффективный механизм ценоутворения на продукцию предприятий водопроводно-канализационного хозяйства /Я.В.Леонов; Вчені записки: Науковий журнал №18. – Харків: ХІУ, 2006. - с.50-58

4. Леонов Я.В. Оцінка попиту на ринку водопостачання та роль профспілок у побудові тарифної політики на комунальні послуги / Я.В.Леонов; Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. Спецвипуск до V з'їзду Федерації профспілок України. – К.: Академія праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. Спецвипуск №1(34), 2006.- с. 211-217.

5. Леонов Я.В. Концепция новой финансовой модели современного предприятия / Я.В.Леонов Коммунальное хозяйство городов. Вип. 11. – К. «Техніка» , 1997. - с.153-159.

6. Бочарников А.П. Управление дебиторской задолженностью в условиях неплатежем / А.П.Бочарников, Я.В.Леонов -Х., Бизнес Информ, 1998.- N 23-24.-с.91-95. *(Особистий внесок автора: удосконалення системи управління дебіторською заборгованістю в умовах неплатежів).*

7. Бубенко П.Т. Система питного водопостачання в стратегічному розвитку регіону / П.Т.Бубенко, Я.В.Леонов; Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: економічні науки. Вип. 21 – Черкаси, 2008.-с. 258-263 *(Особистий внесок автора: розробка організаційно-економічного механізму участі систем водопостачання у розвитку регіону).*

8. Бубенко П.Т. Інноваційні основи формування економічного механізму підприємств водопостачання / П.Т.Бубенко, Я.В.Леонов; Комунальне господарство міст: науково-технічний збірник. Вип. 83, серія: економічні науки.

– К. «Техніка» 2008. - с.3-7 (*Особистий внесок автора: розробка інноваційних механізмів розвитку підприємств водопостачання*).

9. Крамской Д.Ю. Управление инновационной и инвестиционной политикой в регионе // Д.Ю.Крамской, Я.В.Леонов; Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут». № 8-1. Збірник наукових праць «Технічний прогрес та ефективність виробництва». – Харків: НТУ «ХПІ», 2002. – с. 56–60. (*Особистий внесок автора: сформульовані завдання з визначення нових інструментів щодо управління інноваційно-інвестиційною діяльністю в регіоні*).

10. Мозенков О.В. Мировые тенденции и индивидуальный поиск путей стабильного развития предприятий / О.В.Мозенков, Л.А.Журба, Я.В.Леонов; Вчені записки: Науковий журнал №17. – Харків: ХІУ, 2005. – с.76-83 (*Особистий внесок автора: оцінено фактори впливу на комунальні підприємства в умовах розвитку економіки*).

11. Петросов В.А. Новый этап формирования ценовой политики предприятиями водопроводно-канализационного хозяйства. / В.А.Петросов, Я.В.Леонов; Коммунальное хозяйство городов, Коммунальное хозяйство городов. Вип. 11.–К.: «Техніка», 1997, - с.135-142. (*Особистий внесок автора: запропоновано при розрахунку цін на питну воду включати фактор інфляції*).

Матеріали наукових конференцій

12. Леонов Я.В. Особенности регионального управления в новых экономических условиях.//Материалы Международной научной конференции (22-27 апреля 2002г.). «Развитие государства в современных условиях: взгляд молодежи». – М.: Академия труда и социальных отношений – 2003. - с. 5 – 9.

13. Леонов Я.В., Булыга С.Н. Город и его экономические центры // Материалы XII Межвузовской научно-практической конференции (23-25 апреля 2008г.). «Идеология и практика социального партнерства: опыт и перспективы развития».–Гомель: МИТСО –2008.- с. 21–24. (*Особистий внесок автора: запропоновано підхід щодо формування економічних центрів у місті*).

14. Леонов Я.В., Кашпур А.Д. Внутрішній ресурс розвитку профспілок за нових економічних умов//Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. Спецвипуск до V з'їзду Федерації профспілок України. – К.: Академія праці і соціальних відносин Федерації профспілок України 2006. Спецвипуск №1(34) - с. 99-104. (*Особистий внесок автора: запропоновано підхід до використання ресурсу профспілок у підвищенні стійкості систем водопостачання*).

15. Леонов Я.В., Кашпур А.Д. Некоммерческий характер водопроводно-канализационных предприятий и рыночная экономика // Сборник докладов международного конгресса “ЭТЭВК'99”,1999. - с.225-227. (*Особистий внесок*

автора: запропоновано систему факторів, що характеризують некомерційний характер підприємств водопостачання).

16. Агаджанов Г.К., Леонов Я.В. Диагностика финансово-хозяйственного состояния водопроводно-канализационного хозяйства. Система мер санации в кризисных ситуациях. // Сборник материалов международной научно-практической конференции “Актуальные проблемы водоснабжения и водоотведения” – Одесса, 1999. - с. 39-43. *(Особистий внесок автора: запропоновано показники діагностики фінансово-економічного стану підприємств водопостачання).*

17. Бубенко П.Т., Леонов Я.В., Короп О.О. Стратегия стійкого розвитку підприємства комунальної сфери діяльності // Матеріали за 4-а міжнародна научна практична конференція, «Динамика исследования» - 2008. Т7 - София. «БялГРАД-БГ» ООД с. 23-26. *(Особистий внесок автора: запропоновано механізм стійкого розвитку підприємств водопостачання).*

18. Волков С.Г., Леонов Я.В., Кашпур А.Д. Профсоюзное развитие: потребность в инновационном подходе // Материалы X Межвузовской научно-практической конференции (1 февраля 2006г.). «Идеология и практика социального партнерства: опыт и перспективы развития». – Гомель: МИТСО – 2006.- с. 21–24. *(Особистий внесок автора: розробка комплексного підходу до участі профспілок у розвитку підприємств водопостачання).*

АНОТАЦІЯ

Леонов Я.В. Організаційно-економічний механізм інноваційного розвитку підприємств водопостачання – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04. – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Харківська національна академія міського господарства, Харків, 2008.

Дисертаційна робота присвячена теоретичному обґрунтуванню концепції адаптації підприємств водопостачання до ринкових умов й розробці наукового підходу до формування сучасного організаційно-економічного механізму їх інноваційного розвитку. На основі узагальнення існуючого вітчизняного і зарубіжного досвіду формування організаційно-економічного механізму розвитку підприємств водопостачання, виявлення факторів впливу і проведення відповідних досліджень розроблено наукові підходи й практичні заходи з підвищення ефективності організаційно-економічного механізму інноваційного розвитку підприємств водопостачання в умовах розвитку ринкового середовища. Розроблено програму проведення маркетингового дослідження на ринку питної води, що дозволяє визначити потреби й запити споживачів. Розроблено модель рівноваги ринку водопостачання з використанням

балансового підходу, що дозволяє визначити можливі напрями регуляторної політики регіональних органів влади у процесі забезпечення ефективного водопостачання регіону.

Ключові слова: організаційно-економічний механізм інноваційного розвитку, інноваційний розвиток підприємств водопостачання, маркетингові дослідження ринку водопостачання, ринок питної води, балансовий підхід, модель рівноваги, водопостачання регіону.

АННОТАЦІЯ

Леонов Я.В. Организационно-экономический механизм инновационного развития предприятий водоснабжения – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата экономических наук за специальностью 08.00.04. – экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности). – Харьковская национальная академия городского хозяйства, Харьков, 2008.

Диссертационная работа посвящена теоретическому обоснованию концепции адаптации предприятий водоснабжения к рыночным условиям и разработки научного подхода к формированию современного организационно-экономического механизма их инновационного развития.

На основе обобщения существующего отечественного и зарубежного опыта формирования организационно-экономического механизма развития предприятий водоснабжения, выявления факторов влияния и проведения соответствующих исследований разработаны научные подходы и практические мероприятия по повышению эффективности организационно-экономического механизма инновационного развития предприятий водоснабжения в условиях развития рыночной среды.

Разработана модель организационно-экономического механизма участия предприятий водоснабжения в стратегии развития региона. В решении специальных задач выделены локальные региональные программы в которых учитывается формирование рынка питьевого водоснабжения агентами которого являются предприятия централизованного и нецентрализованного водоснабжения.

Исследованы основные факторы функционирования организационно-экономического механизма инновационного развития на основе учета интересов, принципов реформирования, организационно-экономического обеспечения деятельности в условиях реформ и инновационных факторов развития, что является необходимым условием для повышения качества обслуживания потребителей.

Проведена оценка ресурсного и инновационного потенциала предприятий водоснабжения.

Разработана программа проведения маркетингового исследования на рынке питьевой воды, которая позволяет определить потребности и запросы потребителей.

Разработана модель равновесия рынка водоснабжения с использованием балансового подхода, которая дает возможность определить возможные направления регуляторной политики региональных органов власти в процессе обеспечения эффективного водоснабжения региона.

Ключевые слова: организационно-экономический механизм инновационного развития, инновационное развитие предприятий водоснабжения, маркетинговые исследования рынка водоснабжения, рынок питьевой воды, балансовый подход, модель равновесия, водоснабжение региона.

ANNOTATION

The Leonov Ya.V. Organizational and economic mechanism of innovative development of enterprises of water-supply – Manuscript.

Thesis for obtaining the scientific degree of the candidate of economic science, specialty by 08.00.04. – economy and enterprises management (by the types of economic activity). – the Kharkiv National Academy of Municipal Economy.

The dissertation work is devoted to the theoretical substantiation of conception of enterprises adaptation of water-supply to the market conditions and to the development of scientific approach to the forming of modern organizational and economic mechanism of their innovative development. On the basis of the generalization of existent home and foreign experience of forming of organizational-economic mechanism of development of water-supply enterprises, the exposure of factors of influencing and conducting of the proper researches scientific approaches and practical measures to rise the efficiency of organizational and economic mechanism of innovative development of water-supply enterprises in the conditions of development of market environment are developed. The program of conducting of marketing research at the market of drinking-water to, allow to define necessities and queries of users is developed. The model of equilibrium of market of water-supply using the balance approach is developed. At allows to define possible directions of regulator policy of regional power organ while providing of the regional effective water-supply.

Keywords: organizational and economic mechanism of innovative development, innovative development of enterprises of water-supply, marketing market researches of water-supply, market of drinking-water, balance approach, model of equilibrium, water-supply of region.

Леонов Ярослав Володимирович

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ІННОВАЦІЙНОГО
РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ВОДОПОСТАЧАННЯ**

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Відповідальний за випуск

В.І.Торкатюк

Підп. до друку 16.10.2008 р.	Формат 60x84 1/16	Папір офісний
Друк на ризографі	Умовн.-друк. арк. 0,9	Обл.-вид. арк.1,0
Замовл. № 4190	Тираж 100 прим.	

61002, м. Харків, ХНАМГ, вул. Революції, 12

Сектор оперативної поліграфії ЦНІТ ХНАМГ
61002, м. Харків, ХНАМГ вул. Революції, 12